

ZARAR

Sorumluluk kavramı meydana gelen zarara kimin katlanacağıyla ilgilidir ve bu sebeple zararlar derin bir ilişkiye sahiptir. Sorumluluk da kendi içinde cezaî ve hukukî sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır. Allah'a veya kula izâfe edilen bir hakkın ihlâline ceza yaptırımını bağlanmışsa cezaî sorumluluk, kişiye ait haklardan birinin ihlâline tazminat yaptırımını bağlanmışsa hukukî sorumluluk işlemeye başlar. Suç olarak tanımlanan ihlâl bireyi aşan bir menfaati zedelediği zaman cezaî yaptırıma konu olur ve burada artık zararın tazmini değil kişinin cezalandırılması ön planda yer alır. Ceza yaptırımına gidilebilmesi için ilgili kişinin kasıt yahut taksir şeklinde kusurunun bulunması ve cezaî ehliyetinin olması gerekir. Suç kapsamına girmeyen bir fiilin yol açtığı zararlar ise malî sorumluluk konusudur ve zararın oluşumunda rolü bulunan kişi bu zarardan sorumlu tutulur. Genel olarak belirtmek gerekirse tazminat yaptırımında telâfi ve onarma, cezaî yaptırımda ise uslandırma ve caydırma mantığı hâkimdir.

Haksız fiil sorumluluğu kusurlu ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır. Kusursuz sorumluluğa sebep sorumluluğu veya objektif sorumluluk da denilir. Kusurlu sorumluluk ise subjektif sorumluluk diye de anılır. Mübâşeret halinde verilen zararlar objektif, tesebbüb halinde oluşan zararlar ise subjektif sorumluluk söz konusu olur. Bu durum *Mecelle*'de "Mübâşir, müteammid olmasa dahi zâmin olur" (md. 92); "Mütesebbib müteammid olmadıkça zâmin olmaz" (md. 93) ve, "Hayvanatın kendiliğinden olarak cinayet ve mazarratı hederdir" (md. 94) şeklinde ifade edilmiştir. Haksız fiil sorumluluğu gereği zararın tazmini yoluna gidilebilmesi için zararın gerçekleşmiş ve mağdurun iradesi dışında meydana gelmiş olması, zarara yol açan bir haksız fiilin bulunması, zararın hukuken korunan bir değere yönelik olması gibi şartlar aranmıştır (Ahmed Mevâfi, II, 927-933). Fıkıhtaki damân kavramı da meydana gelen zararı telâfi etmeye yönelik bir süreci ifade eder. Sorumluluk ağrıdan hafife doğru damânü'l-gasb, damânü'l-mebi, damânü'd-derek, damânü'r-rehn şeklinde sıralanmış ve her birinde farklı tazmin sorumluluğu öngörülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 313; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. Rif'at Fevzi Abdülmuttalib), Mansûre 1422/2001, IV, 5-287; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 193, 265-274; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 270; IV, 140; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Mugni* (nşr. Ab-

dullah b. Abdülmuhsin et-Türki – Abdülfettâh M. el-Hulv), Riyad 1419/1999, VII, 360-434; Nevevî, *Rauzatü'l-İlâlibin* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Riyad 1423/2003, IV, 92-154; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut 1410/1990, tür.yer.; Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk*, Kahire 1347 → Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 206-208; IV, 8-12, 27-32; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadir* (Bulak), V, 73-323; Kadizâde, *Netâ'icü'l-efkâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadir* [Bulak] içinde), VII, 360-404; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 36-38; Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Gamzû 'uyûni'l-beşâ'ir*, Beyrut 1405/1985, I, 51, 274-294; Gânim b. Muhammed el-Bağdâdî, *Mecma'ü'd-ğamânât* (nşr. M. Ahmed Sirâc – Ali Cum'a Muhammed), Kahire 1999, tür.yer.; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hağ*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), II/6, s. 138-183; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şebihî'l-cedid*, Dimaşk 1965, I, 251-252; a.mfl., *el-Fi'lü'd-dâr ve'd-ğamân fih*, Dimaşk 1988; Fethî ed-Dîrîni, *Nażariyyetü'l-ta'assûf fi'sti'mâli'l-hağ fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Beyrut 1988, tür.yer.; Abdullah b. Hamed b. Nâsir el-Gutaymil, *Ahkâmü telefi'l-emvâl fi'l-fikhî'l-İslâmî* (doktora tezi, 1988), Câmîatü Ümmi'l-kurâ Külliyyetü'ş-şerîa; M. Saïd Ramazan el-Bütî, *Đavâbihtü'l-maşlahâ fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1992, tür.yer.; M. Ahmed Sirâc, *Đamânü'l-udvân fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Beyrut 1993; Mehmet Âkif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul 1996, s. 81-141, 237-295; Ahmed Mevâfi, *ez-Zarar fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Huber 1418/1997, I-II, tür.yer.; Abdullah Benli, *İslâm Hukukunda Manevî Tazminat* (doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Bîlal Aybakan, *İslâm Hukukunda Borçların İfâsu*, İstanbul 1998, s. 204; Muhammed el-Medenî Bûsâk, *et-Ta'vîz 'ani'z-zarar fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Riyad 1999; M. Revvâs Kal'aci, *el-Mevsû'atü'l-fikhîyyetü'l-müyyesere*, Beyrut 1421/2000, II, 1276-1279; F. M. M. Opwis, *Maslaha: An Intellectual History of a Core Concept in Islamic Legal Theory* (doktora tezi, 2001), Yale University, tür.yer.; Muhammed b. Abdülazîz b. İbrâhim el-Hudayr, *et-Takvîm fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Riyad 1423/2002; Huodong Li, *Mill's Harm Principle as Social Justice* (doktora tezi, 2004), Southern Illinois University at Carbondale, tür.yer.; Ya'kûb b. Abdülvehhâb el-Bâhüseyin, *Kâ'idetü'l-meşâğka teclibü'l-teysîr*, Riyad 1426/2005, tür.yer.; Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku: Akit Dışı Sorumluluk*, İstanbul 2005, s. 128-138; Garîb İbrâhim er-Rufâî, *Tahammülü'z-zarari'l-hâs li-def'i'z-zarari'l'âm fi'l-te'âmülâti'l-mu'âsıra*, İskenderiye 2006; Rahmi Yaran, *İslâm Fikhunda İhtiyâç Kavramı ve Kurumsallaşması*, İstanbul 2007, tür.yer.; Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Merzûkî, *Meş'üliyyetü'l-mer'i 'ani'z-zarari'n-nâtic min taksîrîh*, Beyrut 2009, s. 187-212; Murat Topuz, *İsviçre ve Türk Borçlar Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Roma Borçlar Hukukunda Maddî Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi*, İstanbul 2011; J. H. Wigmore, "A General Analysis of Tort-Relations", *Harvard Law Review*, VIII/7, Cambridge 1895, s. 377-395; Kemal Tahir Gürsoy, "Manevi Zarar ve Tazmini", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXX/1-4, Ankara 1973, s. 7-56; Vehbe ez-Zühaylî, "et-Ta'vîz 'ani'z-zarar-ı", *Mecelletü'l-Bağşi'l-İlmî ve'l-türâsi'l-İslâmî*, III, Mekke 1400/1980, s. 41-64; Ali Bardakoğlu, "Mukayeseli Hukukta Hayvanın Verdiği Zararın Hukukî Sorumluluğu", *EÜ*

İlâhiyat Fakültesi Dergisi, sy. 6, Kayseri 1989, s. 43-60; Akel I. Kahera – Omar Benmira, "Damages in Islamic Law: Magribi Muftis and the Built Environment (9th-15th Centuries C. E.)", *Islamic Law and Society*, V/2, Leiden 1998, s. 131-164; Abdul Basir Bin Mohamad, "The Islamic Law of Tort: A Study of the Owner and Possessor of Animals with Special Reference to the Civil Codes of the United Arab Emirates, Lebanon, Tunisia, Morocco, Sudan, and Iraq", *Arab Law Quarterly*, XVI/4, London 2001, s. 333-345; Nuri Kahveci, "Sorumluluk Hukuku Açısından Zarar Görenin Kusurunun Hukukî Sonuçları", *Dirbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III (2002), s. 131-142; M. A. Geistfeld, "The Principle of Misalignment: Duty, Damages, and the Nature of Tort Liability", *The Yale Law Journal*, CXXI/1, New Haven 2011, s. 142-193; *Mv.F*, I, 216-231; a.e., XXVIII, 179-191.

BİLAL AYBAKAN

ZARÂFÎ, Çorlulu

(ö. 1013/1604'ten sonra)

Divan şairi.

Hayatıyla ilgili çok az bilgi vardır. 986 (1578) yılında kaleme aldığı *Mihr ü Mâh*'ı yirmi yaşlarında yazdığına göre 1558-1559 yıllarında doğduğu tahmin edilebilir. İstanbul'daki medrese eğitiminden sonra Çorlu'ya yerleşerek evinin çevresini genç öğrencilerin ders gördüğü bir merkez haline getiren Bihîştî Ramazan Efendi'nin talebesidir. Şairin eserleri ve şiirlerinin incelenmesinden, özellikle de tarih kıtalarından Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak Kanûnî döneminin son yıllarında ve II. Selim döneminde adını duyuramayacak kadar genç yaşta olmalıdır. Büyük ihtimalle III. Murad döneminden itibaren tanınmaya başlanmış, Bâkî ve Âlî Mustafa Efendi gibi önemli isimlerle hemen hemen aynı dönemlerde şiir yazmıştır. Zarîfî, babasının teşvikiyle yazmaya niyetlendiğini söylediği *Mihr ü Mâh*'ın başlarında bu işe giriştiği sırada babasının vefatını, ölümüne düşürdüğü 986 (1578) tarihiyle haber vermektedir. Bu tarih kıtasında babasının herkes tarafından sevildiğini ve "Zarîfî" lakabıyla anıldığını söyler. Kendisi "Zarîfî" mahlasını muhtemelen bundan dolayı seçmiştir. Ayrıca bu kıtadan babasının adının Mûsâ olduğu öğrenilir. *Râhatü'l-ervâh*'ın sonunda vebadan ölen iki çocuğu ve iki torunu için yazdığı mersiyede yer alan, "Dedi hâtif o zamde târifin / Dördü de dâhil-i cinân oldı" beytindeki tarihe göre (1013/1604) bu sırada hayattaydı (Çorlulu Zarîfî Divanı, haz. Gülşah Taşkın, s.

6-7). Şairin bu tarihten sonra yaşadığına dair bir ipucu yoktur. Zarîfî'nin Şemsi Ahmed Paşa'ya (ö. 988/1580) şiirler sunmasından sonra belli bir dönemde devlet memuriyetine girdiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. Divan. Divanda şairin diğer eserlerinden toplanan parçalarla birlikte on üç kaside, on terciibend, iki müseddes, üç tahmîs, bir murabba, biri Arapça, biri müveşşah olmak üzere 289 gazel, on üç mesnevi, iki tarih kıtası, on iki kıta, iki nazım, kırk altı matla' ve on dört müfred olmak üzere toplam 408 şiir bulunmaktadır. Zarîfî divanının üç nüshası tesbit edilebilmiştir. Bilinen en kapsamlı nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 673/3) ve şairin *Râhatü'l-ervâh* ile *Mihr ü Mâh* adlı eserleriyle birlikte Zarîfî külliyyatı içinde yer almaktadır. Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcut ikinci nüshası da (Cod. Or., nr. 1286) *Râhatü'l-ervâh* ve *Mihr ü Mâh* ile beraber Zarîfî külliyyatı içindedir. Üçüncü nüsha Biblioteca Apostolica Vaticana'da kayıtlıdır (Vatikanö Turco, MS, nr. 262/2, vr. 39-91), bu nüsha *Mihr ü Mâh* ile birlikte ciltlenmiştir. Gülşah Taşkın divan üzerine doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). **2. Mihr ü Mâh.** III. Murad'a sunulmak üzere 986 (1578) yılında kaleme alınan *Mihr ü Mâh* şairin ilk eseri olup aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış, 1213 beyitlik klasik bir aşk hikâyesidir. Mesnevinin İstanbul (TY, nr. 673/2) ve Leiden (Cod. Or., nr. 1286) üniversiteleriyle Atatürk Üniversitesi (Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları, nr. 147) kütüphanelerinde, Almanya Marburg Millî Kütüphanesi'nde (Or. Oct., MS, nr. 2390, vr. 110-142) ve Biblioteca Apostolica Vaticana'da (Vatikanö Turco, MS, nr. 262/1, vr. 1-37) nüshaları tesbit edilmiştir. Zarîfî'nin *Mihr ü Mâh*'ı üzerine Vedat Nuri Turhan yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). **3. Râhatü'l-ervâh.** 1013'te (1604) tamamlanan eser I. Ahmed'e sunulmak üzere manzum-mensur karışık yazılmıştır ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ına naziredir. Eserde şairin diğer eserlerine nisbetle daha ağır bir dil kullanılmıştır. Yer yer müstehcen fıkralar, Nasreddin Hoca fıkraları, latifeler ve ilginç hikâyelerin anlatıldığı *Râhatü'l-ervâh* kültür tarihi açısından bir kaynak niteliğindedir. Eserin Leiden Üniversitesi Kütüphanesi ile (TY, nr. 673/1) Almanya Marburg Millî Kütüphanesi'nde (MS. Or. Oct., nr. 2390, vr. 1-108) kayıtlı üç nüshası bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Çorlulu Zarîfî Divanı: İnceleme-Edisyon Kritikli Metin (haz. Gülşah Taşkın, doktora tezi, 2009), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; *Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelemesi* (haz. Vedat Nuri Turhan, yüksek lisans tezi, 1995), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Behiştî Divânı* (haz. Yaşar Aydemir), Ankara 2000, s. 66; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1065, vr. 58b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 798; E. Rossi, *Elenco dei Manoscritti Turchi della Biblioteca Vaticana*, Vaticano 1953, s. 222; TYDK, II, 526-527; M. Götz, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, II, 144, 388-389; J. Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands*, Leiden 2000, I, 582-586; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 597; Niyazi Ünver, "Zarîfî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 707; Gülşah Taşkın, "Çorlulu Zarîfî'nin Râhatü'l-ervâh'ında Aşk ve Âşık", *Turkish Studies*, V/3 (2010), s. 522-540; "Zarîfî (Çorlulu)", *TDEA*, VIII, 644.

GÜLŞAH TAŞKIN

ZARİFÎ, Rusçuklu

(ö. 1210/1795)

Divan şairi ve mutasavvıf.

Rusçuk'ta doğdu. Kaynaklarda Zarîfî Şeyh Ömer, Ömer Zarîfî, Zarîfî Baba, Ömer Baba, Ahmed Zarîfî Baba, Ahmed Baba gibi isim ve unvanlarla anılır. Sa'diyye tarikatına intisap ederek zamanla bu tarikatın tanınmış şeyhlerinden biri oldu. Rusçuk'ta vefat etti ve Tombul Camii hazinesine defnedildi. Kaynaklarda, hat sanatında da mahir olan Zarîfî'nin birkaç mushaf yazdığı belirtilmektedir.

Eserleri. 1. Divan. Günümüze tam olarak ulaşan tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (TY, nr. 3863/1) 199 varaktır. Divanda üç tevhid, iki münâcât, üç na't, bir mi'râciyye, birer nebî, çârâyâr ve on iki imam methiyesi, iki Kerbelâ mersiyesi, Seyyid Sa'deddin el-Cebâvî methiyesi, on üç mutasavvıfane kaside, 530 gazel ve ilâhî yer almaktadır. İlâhilerin bir kısmı dörtlükler halinde yazılmış, bazılarında aruz, bazılarında hece vezni kullanılmıştır. Manzumelerin büyük çoğunluğu tasavvufî mahiyettedir. Bunların arasında Yûnus Emre, Şeyh Sa'deddin el-Cebâvî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Şeyh Nakşibend, Timur Baba gibi mutasavvıfların methinde şiirler de vardır. Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 2971/1) 22 varaklık bir diğer nüshada bazı gazeller bulunmaktadır. **2. Pendnâme** (*Nasihathâme*). Zarîfî'ye asıl şöhretini kazandıran ve

kırka yakın nüshası bilinen eserin muhtelif baskıları yapılmıştır (İstanbul 1271, 1289 [taşbasma], 1317, 1327). Kaynaklarda 1300 beyit civarında olduğu belirtilen *Pendnâme*'nin Mehmet Arslan tarafından hazırlanan yeni yayımı (Sivas 1994) 1071 beyit içerir. Ferîdüddin Attâr'a nisbet edilen *Pendnâme* örnek alınarak meydana getirilen eser "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmıştır. Müellif, incelik ve hoşgörü çerçevesinde dinî, ahlâkî öğütlerini, insan ilişkilerini ve kişinin Allah'a karşı sorumluluğunu ön plana çıkararak 135 başlık altında anlatmaktadır. Eserde komşu haklarına, emanete hıyanet etmeye, yetimi kollamaya, konuşma âdâbına, âşık ve mâşuk haline, sır tutmaya, hediye âdâbına, sofrâ âdâbına, az yemenin ve uyumanın faziletine, yol arkadaşını seçmeye, sır saklamaya, feleğin vefasızlığına, misafir hakkı vb.ne dair öğütler verilmektedir. **3. Tasavvufnâme.** Aruzun "mefâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış 103 beyitlik bu risâle, yazma ve matbu birçok pendnâme nüshasının sonunda yer aldığı gibi müstakil yazmalar halinde de mevcuttur. Tasavvufî öğütlerin yanı sıra yirmi üç beyitte tasavvufun ve tasavvuf ehlinin tarifleri yapılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zarîfî, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 3863/1; a.mlf., *Pendnâme-i Zarîfî* (haz. Mehmet Arslan), Sivas 1994; Fatîm, *Tezkire*, s. 255; *Sicill-i Osmânî*, III, 262; *Osmanlı Müellifleri*, I, 109; *İzâhu'l-meknûn*, I, 515; TYDK, III, 869-870; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, s. 597; Rasim Deniz, "Zarîfî'nin 'Yazma Tasavvuf-Name'si'", *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Kayseri 1990, s. 215-226; Mehmet Arslan, "Tasavvufnâme-i Zarîfî Üzerine", *Kızılurmak*, sy. 7, Sivas 1992, s. 20-24; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3034; "Zarîfî Ömer Efendi", *TDEA*, VIII, 644; Türkan Alsirt, "Zarîfî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 708.

MEHMET ARSLAN

ZARİFOĞLU, Abdurrahman Cahit

(1940-1987)

Şair ve yazar.

1 Temmuz 1940'ta Ankara'da doğdu. Baba tarafından Kafkasya'dan gelip Maraş'a yerleşen bir aileye mensuptur. Babası Niyazi Bey hâkimdi. Annesi Şerife Hanım, Maraşlı Evliyazâdeler'dendir. Okuma yazmayı, resim yapmayı, Kur'an okumayı daha okula başlamadan annesi ve annesiyle mahalle hocalarından öğrendi. Babasının görevi sebebiyle çocukluğu Silvan, Baykan, Siirt, Siverek, Kızılcahamam